

**ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ”
ФАКУЛТЕТ ПО ИЗКУСТВАТА
КАТЕДРА ”МУЗИКА”**

Мария Христова Филатова

**ХУМОРИСТИЧНИТЕ ПЕСНИ В РЕПЕРТОАРА НА
ИЗПЪЛНИТЕЛИТЕ ОТ СРЕДНА ЗАПАДНА БЪЛГАРИЯ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен
„доктор” по професионално направление 8.3. Музикално и танцово
изкуство, докторска програма
Теория и практика на изпълнителското изкуство

**НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ
ПРОФ. Д-Р БИНКА КОТЕТЕРОВА - ДОБРЕВА**

**БЛАГОЕВГРАД
2025 г.**

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита на заседание на катедра „Музика“, проведено на 29.04.2025 г., протокол № 17 и решение на ФС при Факултета по изкуствата /Протокол № 29/ от 29.04.25 г.

Дисертацията съдържа увод, три глави, заключение и едно приложение. Разработена е в общ обем от 176 страници /с приложението/, от които основният текст е 142 страници. Библиографията е описана на 5 страници и наброява 64 източници. Приложението е представено в 27 страници.

Публичната защита ще се състои на 25.06.2025 г. от 13 ч. в 114 зала на открито заседание. Материалите по защитата са публично достъпни в Катедра „Музика“ и са публикувани на уебсайта на Югозападен университет „Неофит Рилски“.

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод.....	4
ПЪРВА ГЛАВА.....	11
Фолклорнопесенната традиция в Средна Западна България.	
1.1. Географско разположение на Средна Западна България.....	11
1.2. Формално-структурна и функционална характеристика на фолклорнопесенната традиция на Средна Западна България.....	14
1.3. Хумористичната песен от Средна Западна България в изследванията на българските етномузиколози.....	35
ВТОРА ГЛАВА	
Хумористичните песни в Средна Западна България – същност и особености.....	48
2.1. Понятието "хумор" в българската фолклорнопесенна традиция.....	48
2.1.1. Главни специфични особености на хумористичните песни.....	50
2.1.2. Видове хумористични песни.....	59
2.2. Хумористичните песни в Средна Западна България.....	69
2.2.1. Амбитус, мелодика и ладове.....	70
2.2.2. Едногласни и многогласни шопски хумористични песни.....	82
2.2.3. Метроритмични особености.....	88
2.2.4. Орнаментика.....	96
2.2.5. Стихосложение.....	100

2.3. Хумористичната фолклорнопесенна традиция в репертоара на изпълнителите от Средна Западна България.....	101
---	-----

ТРЕТА ГЛАВА

Автентични маниери на изпълнение и значимост в съвременната музикално-фолклорна действителност на хумористичните фолклорнопесенни образци в Средна Западна България.....	111
---	------------

3.1. Автентични изпълнителски техники и похвати при изпълнението на хумористичните песни от Средна Западна България.....	111
--	-----

3.2. Състояние и значение на хумористичната песен в съвременната музикално-фолклорна действителност.....	115
--	-----

3.3. Дешифриране и анализ на неизследвани до момента шопски хумористични песни.....	122
---	-----

3.3.1. Методи на теренното изследване и информатори.....	124
--	-----

3.3.2 Дешифриране и анализ.....	126
---------------------------------	-----

ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	137
------------------------	------------

БИБЛИОГРАФИЯ.....	141
--------------------------	------------

ПРИЛОЖЕНИЯ.....	147
------------------------	------------

Увод

В хода на изследването си за хумористичната песен в сравнително малка по територия област, Средна Западна България се обособява като фолклорна област с особено специфична и разнообразна музикалнофолклорна традиция, наситена неравноделност и разнообразие, драматизъм и лирика, поради което множество фолклористи и етномузиколози посвещават статии, доклади, трудове, в които я определят като възбуждащ интерес и любопитство, към този уникален маниер на пеене и инструментална практика. В събираческата и изследователска дейност на Васил Стоин, Райна Кацарова, Николай Кауфман, Елена Стоин, Светла Цветкова, реализирана чрез теренни проучвания и изследвания на музикалния фолклор на областта, са събрани и представени значителен брой фолклорнопесенни образци, които ни разкриват едно богато и многообразно песенно творчество отразяващо бита и нравствеността на местното население през вековете. Граничеща със Сърбия, на север със Стара планина, на изток с Ихтиманския край, на югоизток с Рила, а на юг с Пиринския регион, Средна Западна България е разположена в непосредствена близост до Пиринския край, което определя наличието на множество сходни белези в музикалния фолклор на двата региона, като може да се каже, че съществува видимо взаимовлияние между тях.

Песенният фолклор на Средна Западна България, или така наречения Шопски край (Шоплук) е все още съхранен и до голяма степен запазен в архаичния си първообраз, въпреки, че с течение на годините инструменталната и песенната традиция са претърпели известни изменения. За разлика от останалите региони, където някои фолклорнопесенни жанрове срещащи се в българската фолклорна традиция не се срещат, тук се наблюдава особено богато жанрово

разнообразие, като се откриват фолклорнопесенни образци в седенкарския, хороводния, сватбения, жетварския, коледарския, лазарския, гергьовденския песенни цикли. Като най-запазени в съвременността се определят фолклорнопесенните образци от жетварския и седенкарския жанр.¹ Една от най-специфичните особености на песенния фолклор на Средна Западна България – многогласното пеене има множество сходни белези с многогласното пеене на съседните Северозападна и Пазарджишко-Ихтиманска фолклорна области, по отношение на бурдона и някои специфики свързани с орнаментиката. Типично за шопското многогласно пеене е честата поява на хармонични секундови съчетания между двата гласа, често породени от тесния тонов обем на песенните образци. В Средна Западна България съществуват песни в почти всички тактови размери, които се срещат в българския музикален фолклор. Най-разпространен е двувременният метрум, но се срещат песенни образци и в тривременни метруми – $3/4$ или $3/8$, както и в неравноделните $5/16$, $7/8^{a,b}$, $7/16^{a,b}$, $8/8$, $9/8^{a,b}$, $11/8$, $11/16$, комбинирани и комбинирани с безмензурна част. Особено характерно за региона е закачливото, живо, и игриво звучене на песните, което се определя от спецификите на мелодичните и ритмични построения, които най-често са изключително опростени², както и от структурата и съдържанието на словесния текст.

Съобразно спецификите на поетичното съдържание и на редица особености в мелодическо и ритмично отношение, в Средна Западна България съществува характерен за региона вид песни, които биват определяни като **хумористични**. Този тип песни са особено популярни за тази фолклорна област. Песни като *“Море чича рече да ме жени”*, *“Кацнал бръмбар на трънка”*, *“Запил се Стоян”*, *“Ой шопе, шопе”*, *“Леле, сваише”*, *“Ой, сбирайте се селяни”*, *“Има, нема”*, *“Посадила баба шарено цвеке”*,

¹ Стоин, Е., Музикалнофолклорни диалекти в България. София: Музика, 1981, с. 19.

² Кауфман, Н., Българската многогласна народна песен. София: Наука и Изкуство, 1968.

“Кола слиза от планина”, “Дреме ми се, лега ми се”, са емблематични за този край и са изпълнявани, както от местното население, така и в цялата страна. Хумористичните песни заемат значимо място в репертоара на популярни изпълнители от областта като Гюрга Пинджурова, Павел Сираков, Станчо Стоилов, Бойка Секиранова, дуета: Кремена Станчева и Василка Андонова, Борка Тричкова, Стамболка Генадиева, Славка Секутова, Крум Матеин, Лиляна Галевска, Сорина Богомилова, Валерия Момчилова и мн. други. Хумористичната песен от Средна Западна България представя по един неповторим и своеобразен начин нрава и душевността на шопа, неговият жизнерадостен и изпълнен с оптимизъм характер.

Хумористичните песни са съществена част от песенния фолклор на Средна Западна България. Песни от този вид могат да бъдат открити в почти всички фолклорнопесенни цикли, срещащи се в Шоплука – жетварския, седенкарския, трапезния, сватбения и др.. Според проучената специализирана литература, би могло да се определи, че **хумористичните песни** имат свои специфични мелодически и ритмични особености, но като цяло са близки по структура до останалите фолклорнопесенни образци, разпространени в този край. Компонентът, който ги отличава от останалите песенни видове е съдържанието и посланието на словесния текст. Поетическият текст на хумористичните песни е весел и закачлив. Сюжетите често са изградени върху закачливи истории, в които се осмива конкретен персонаж, прави се добродушна или саркастична закачка с мома или момък, или пък любовните отношения са представени по хумористичен начин. Характерен белег на тези песни е честата употреба на сарказъм, ирония и хумористични сравнения и образи от бита. В мелодическо отношение, този вид песни се характеризират със сравнително опростена структура, запомняща се, и лесно запеваема, весела и закачлива интонация. **Спецификите на този вид песни ги определят**

като самостоятелна и специфична песенна група, за която до този момент не е осъществено конкретно и задълбочено изследване. Според проучванията ми на специализираната литература, би могло да се определи, че в досегашните изследвания на песенния фолклор на Средна Западна България, усилията на музикалните фолклористи са били насочени предимно към цялостно и всеобхватно проучване на музикално-фолклорната традиция на региона, към събиране, систематизиране и дешифриране на песенни образци, с цел обособяване и анализ на характерните белези на шопската песен като цяло, както и в нейните различни функционални проявления, но не и конкретно за наличието на голям брой хумористични песни. В някои от трудовете посветени на песенния фолклор от Средна Западна България се срещат отделни данни относно същността и мястото на хумористичните песни в репертоара на местното население, но те са извънредно ограничени и не са център на научно проучване. Ето защо, моята мотивация и изследователски интерес е насочен към задълбочено и детайлно проучване на хумористичната песен от тази фолклорна област, отнасящо се до систематизирането и анализирането на специфичните ѝ характеристики и особености и мястото и в репертоара на изпълнителните от този край.

Обособяването на същностната характеристика на този вид песни се определя от разглеждането и анализа на формално-структурните ѝ компоненти – съдържание и структура на словесния текст, особености на стихосложението, мелодика, амбитус, характерни ладове, многогласие, метроритмични особености, функционална принадлежност. Представянето на тези същностни особености ще бъде полезно и интересно за певците, които изпълняват този вид песни, тъй като те ще се запознаят по-подробно с техните характерни белези и ще могат по-добре да предадат художественото послание на песента, както и да предадат на слушателя

характерното за този песенен вид звучене. За определянето на специфичните белези, ще се осъществи проучване и сравнение на особеностите на хумористичните песенни образци разпространени в различните райони на Средна Западна България.

Въпреки, че се характеризират със сравнително опростена мелодическа линия, изпълнението на хумористичните песни от Шопския край имат свои специфики и трудности. Съществуват множество песенни образци в комбинирана мензурна и безмензурна част, за чието изпълнение е необходима специална подготовка. Значителна трудност при изпълнението на някои хумористични шопски песни е наличието на забавяне и забързване на темпото, както и изпълнението на причудливи речитативни форми, които нямат конкретен смисъл и най-често се изпълняват на определена мелодия. За това е необходимо да се проучат и разгледат специфичните и автентични начини на изпълнение на този вид песни, като това ще спомогне за по-бързото и детайлно усвояване на тези мелодии от по-младите и следващи поколения народни певци.

За да се определи съвременното състояние на този тип мелодии в съвременната музикално-фолклорна среда, в настоящия дисертационен труд, ще се осъществи проучване за мястото на хумористичната песен в репертоара на професионалните и самодейни изпълнители от Средна Западна България.

Въпреки, че съм родена в Пиринския край, шопският фолклор винаги ме е привличал с мелодическата си красота и художественото си послание. Особено ми допада неговата жизнерадостност и позитивизъм. Освен това шопският песенен фолклор има много общи белези с фолклорнопесенната традиция на моя роден Пирински регион, което го прави още по-близък и интересен за мен. Като изпълнител на пирински фолклор, откривам и сходни белези и в начините на изпълнение на фолклорните образци от двата региона, което ме мотивира да осъществя настоящето теоретично и

задълбочено изследване. Чрез разработването на този дисертационен труд посветен на хумористичната песен от Средна Западна България се надявам че ще допринесе за обогатяването и допълването на знанието в тази област на музикалния фолклор и ще спомогне за съхранението и популяризирането на това безценно фолклорно-песенно наследство за бъдещите поколения.

В съответствие с направените проучвания и моите изследователски намерения:

Обект на настоящето изследване са хумористичните песни от Средна Западна България.

Предмет – мястото на хумористичните песни в репертоара на изпълнителите от Средна Западна България.

Цел: Да се разгледат спецификите на хумористичните песни на Средна Западна България и да се обособи мястото им в репертоара на изпълнителите от този край, както и да се осъществи проучване на съвременното състояние на този тип мелодии.

От така формулираната цел на изследването произлизат следните **задачи:**

- Да се проучат и анализират специализираните литературни източници в контекста на изследвания проблем;
- Да се определят специфичните структурни особености на хумористичната песен от Средна Западна България с цел обособяване на същностната ѝ характеристика;
- Да се проследи значението и мястото на хумористичните песни в репертоара на изпълнителите от Средна Западна България с цел определяне на съвременното състояние на този тип мелодии.

- Да се разкрийт и анализират характерните белези и специфични особености на певческата традиция в изпълнението на този вид мелодии.
- Да се открият, анализират, дешифрират и систематизират неизследвани до момента хумористични песни.

За постигането целта и задачите на дисертационния труд ще бъдат приложени следните изследователски методи:

- библиографски анализ;
- системно-структурен анализ;
- сравнителен анализ;
- индивидуално интервю;
- биографичен метод;
- контент-анализ;
- непосредствено наблюдение;

Времето днес е много динамично и хората от селата, които пазят все още традицията жива, се налага жизненото им оцеляване да бъде потърсено в големия най-близък град. Но това обрича на обезлюдяване малките села и фолклорните традиции неизменно отмират или се променят и забравят. Издирването и съхранението на все още малко останалия автентичен фолклор, е наложително и това прави темата актуална и съществена.

ПЪРВА ГЛАВА

Фолклорнопесенната традиция в Средна Западна България.

1.1. Географско разположение на Средна Западна България.

В настоящия параграф се представят географските граници на Средна Западна България с цел определяне на местоположението на Шопската фолклорна област и обособяване на територията на разпространение на шопските хумористични песни.

Характерните особености на музикалния фолклор от различните краища на Средна Западна България определят разделянето ѝ на три района – Шоплук, Граово и Западни покрайнини.

1.2. Формално-структурна и функционална характеристика на фолклорнопесенната традиция в Средна Западна България.

В настоящия параграф се обособяват някои от главните белези на шопския песенен фолклор по отношение на функционалната принадлежност, мелодичната и ладова характеристика, метроритмиката, стихосложението. Целта на разработването на този параграф е определянето на основните отличителни черти на шопската песен и обособяването на същността на хумористичния жанр, като част от шопската фолклорнопесенна традиция.

Една от най-ярките отличителни черти на шопския песенен фолклор е двугласното пеене, като не съществува особена разлика между двугласните песенни образци от различните краища на областта. По отношение на формално-структурните компоненти – мелодика, ладове, метроритмика, музикална форма, стихосложение и функционално проявление, фолклорнопесенната традиция на Средна Западна България е близка до тази на останалите фолклорни области в страната.

В Шоплука се срещат всички жанрови разновидности съществуващи в българската музикално-фолклорна практика. По тематично направление се наблюдава особено богато разнообразие на сюжети и мотиви. Сред най-характерните за областта са епическите (марковски) песни и така наречените хумористични песни.

1.3. Хумористичната песен от Средна Западна България в изследванията на българските етномузиколози.

В третия параграф на настоящата глава се осъществява литературен обзор с цел определяне на степента на проучване на обекта на изследването – хумористичната песен в трудовете на изследователите на песенния фолклор на Средна Западна България и на етномузиколозите проучвали българската фолклорнопесенна традиция.

Специализираните теренни проучвания на региона датират още от 1861 г., когато братята Димитър и Константин Миладинови осъществяват национална събираческа експедиция, която включва и района на Софийско. Следват проучванията на Самоковския край на Ангел Букорещлиев, през 1898 г., докато се стигне до мащабните теренни експедиции на фолклористите Васил Стоин, Елена Стоин, Райна Кацарова, Николай Кауфман, Лозанка Пейчева, Светла Цветкова и др.. На базата на тези изследвания се издават капитални сборници, които допринасят за съхранението и популяризирането на народните песни от региона. Публикуват се научни трудове представящи спецификите на шопските песенни образци и мястото им в бита на народа.

Но в тези дългогодишни проучвания не е осъществено конкретно и задълбочено изследване на една особено характерна за района на Средна Западна България песенна група – така наречените хумористични песни. В някои от трудовете за шопския песенен фолклор е споменато съществуването на подобен вид песни, отбелязани са някои

техни особености, в сборници са представени шопски песни от тази специфична песенна група, но шопската хумористична песен не се разглежда в контекста на друга проблематика и не е център на научно изследване.

Едно от първите определения за българска народна песен с хумористично, развлекателно послание дават братята **Димитър и Константин Миладинови** в сборника **“Български народни песни”**, издаден през 1861 г., където са включени фолклорнопесенни образци описани като **“смешни”**³. Значителен принос в проучването на музикалния фолклор на Средна Западна България е труда на **Елена Стоин** **“Музикалнофолклорни диалекти в България”**, издаден през 1981 г.. В него авторката осъществява обстойна характеристика на спецификите на песенната и инструментална фолклорна традиция в Шопския край, като обособява отличителните черти на шопския фолклор от този на останалите фолклорни области в страната по отношение на формално-структурните и функционални особености. В книгата Стоин определя спецификата на тематичното и сюжетно разнообразие в областта, като отбелязва, че **хумористичната песен е особено разпространена в седенкарския песенен жанр.**

Всеобхватно издание посветено на песенния фолклор на Средна Западна България е сборникът “Стойно ми, малай моме” съставен от **Светла Цветкова** и издаден през 2011 г.. Трудът съдържа 327 шопски песни от всички краища на областта, като в структурата на сборника, мелодиите са подредени съобразно репертоара на популярни певци от региона. Освен нотният и поетическият текст на песните, в книгата са включени и биографични очерци за всеки един от представените

³ Миладинови Д., К., Български народни песни. Загреб: Книгопечатница на А. Якича, 1861, с. 7.

изпълнители. В сборника са включени 47 хумористични мелодии от различни райони на Средна Западна България. В уводната част на сборника, изготвена от Лозанка Пейчева, се осъществява кратка характеристика на най-отличителните белези на песенния фолклор на Средна Западна България. Разглеждат се някои от особеностите на двугласното шопско пеене, типичната за региона орнаментика, както и преглед на съвременното състояние на фолклорнопевческата традиция от региона. В уводната част не е споменато за един от най-характерните за Шопско фолклорнопесенни видове – хумористичните песни.

ВТОРА ГЛАВА

Хумористичните песни в Средна Западна България – същност и особености.

2.1. Понятието "хумор" в българската фолклорнопесенна традиция.

Според специфичните си особености и характерни белези хумористичните песни заемат значимо място в фолклорнопесенната традиция на България. Този вид песни са изградени на основата на поетичен текст с иронична и саркастична насоченост, която провокира слушателя и предизвиква у него положителна емоция, изразяваща се в чувство на забава и радост.

Едно от първите определения за народни песни с хумористичен характер дадено от братята Димитър и Константин Миладинови, в който хумористичните песни са категоризирани като **“смешни”**, всъщност определя до голяма степен значението на понятието “хумор”, което в по-широк смисъл означава *“всичко, което извиква у слушателя весело настроение.”*⁴ Хумористични песни се срещат почти във всички фолклорнопесенни цикли разпространени в България – жетварски,

⁴ <https://sofiaphilharmonic.com/sabitia/хуморески/> - Хуморът в музиката, Web: 03.08.2023.

сватбарски, трапезни, като най-много песни от този вид се откриват в хороводния и седенкарския жанр. В процеса на фолклорнопесенното музициране, хумористичните песни се изпълняват заедно с песните от другите песенни видове и поради развлекателния си характер са особено предпочитан жанр както за певците, така и за тези към които са адресирани.

2.1.1. Главни специфични особености на хумористичните песни.

В този параграф се представят главните отличителни черти на хумористичните песни, с цел определяне на същностната им характеристика и обособяване на хумористичния песенен жанр, като самостоятелна песенна група, част от българската фолклорнопесенна традиция.

2.1.2. Видове хумористични песни

Разглеждат се различните видове хумористични песни разпространени в българската фолклорнопесенна традиция според съдържанието на поетическия текст. Съобразно класификацията на българските народни песни по тематика, хумористичните песенни образци спадат към групата на битово-социалните народни песни,⁵ но като самостоятелна песенна група те се разпределят в няколко тематични направления, всеки един от които притежава специфична същностна характеристика: *семеино-битови хумористични песни, любовни хумористични песни, трудови хумористични песни, хумористични песни на социална тематика.*

⁵ Литова - Николова, Л., Българска народна музика. София: Музика, 1988.

2.2. Хумористичните песни в Средна Западна България.

Според своята специфична художествено-образна характеристика хумористичният песенен жанр се определя като знаков за облика на музикалния фолклор на Средна западна България. Разпространени са във всички краища на областта и поради развлекателния си характер са особено предпочитани от местното население.

Според формално-структурната си характеристика хумористичните песни са много близки до останалите фолклорнопесенни образци срещащи се в Средна Западна България, но поради някои специфични отличителни белези, отразяващи местния музикалнофолклорен диалект, те оформят самостоятелна песенна група със своя, специфична характеристика. В следващите няколко параграфа се разглеждат особеностите на хумористичните шопски песни съобразно мелодичката им структура, ладовете, метроритмиката, орнаментиката и стихосложението.

2.2.1. Амбитус, мелодика и ладове.

Значителна част от хумористичните песни в Средна Западна България са с тесен **тонов обем**, който обикновено се достига терца, кварта или квинта. В някои определени случаи и до септима, октава. При едногласните шопски хумористични песни се наблюдава сравнително по-широк амбитус, който при повечето едногласни песни достига кварта, а често и квинта. За разлика от двугласните песни, при които разширението на тоновия обем става чрез явяването на подтонилен тон, то при едногласните песни тетраховата структура се определя от наличието на възходящ квартов тон в мелодическата картина.

Характерно за **мелодическата картина** на хумористичните песни от Средна Западна България е постепенното движение. Мелодическите скокове са сравнително по-редки, като се явяват предимно на терца или кварта от основния тон. Мелодиите на песните от този вид се обособяват

като слабо развити и сравнително опростени. Тази им същност се определя до голяма степен от характера на хумористичния песенен жанр, чието развлекателно и сатирично художествено послание налага наличието на свободно, ускорено мелодическо развитие, както и бързо темпо на изпълнение. В мелодическата структура на хумористичните шопски песни тониката се явява като основен, опорен тон около който се формира мелодическата линия.

Особено характерно за хумористичните шопски песенни образци е наличието на вметнати изрази с речитативен характер в хода на развитие на песента. Това са специфични словесни текстове без конкретен смисъл, изпълняващи ролята на рефрен. Явяването им в структурата на песента е по-скоро с цел постигане на ритмически ефект, както и на особено типичния за хумористичния песенен жанр елемент на провокация и изненада. Обикновено тези словесни закачки са неделима част от песента и най-често се пеят на основата на значително опростени в мелодическо и ритмично отношение музикални мотиви, които са с подчертан изохронен характер.

Сред хумористичните песни от Средна Западна България се открива сравнително **ладово** многообразие. Като цяло ладовете, в които са построени шопските хумористични песни не се различават коренно от ладовете срещани се при останалите фолклорнопесенни образци от областта. Преобладават предимно минорните звукореди, но съществуват множество хумористични песни и в мажорни, и хроматични звукореди.

Значителна част от песните от този вид са в тетраходови построения, като разширение на тоновия обем се определя от наличието на подтоничен тон. Често срещани са песенните образци и в пентаходови построения, с наличие на подтоничен тон. При едногласните мелодии се откриват и хексахорди и септахорди, дори и октахорди. Това са предимно песни създадени в по-нови времена или привнесени от други съседни

райони (Сърбия, Северозападна България). Обикновено ладовата принадлежност при шопските хумористични песни се определя от последния, заключителен тон от песента. Повечето от песните от този вид завършват на основния тон на лада, който в структурата на мелодията се определя като най-опорен.

В Средна Западна България съществуват значителен брой хумористични песни в хроматични ладове, като най-често срещани са мелодиите в макам Хиджас, с хиатус между втора и трета степен. Песенните образци в този лад са особено типични са за Граовския край. Характерно за мелодическата структура на песните в хроматичния лад макам Хиджас е честата промяна в посоката на движение на интервал увеличена секунда, където хиатусът се явява ту във възходяща, ту в низходяща посока. По този начин мелодията придобива закачливо и игриво звучене, което значително спомага за постигането на саркастично-хумористичния характер на песенния образец.

Сред хумористичния жанр се откриват песни с ладова двуосновност. Това са предимно двугласни мелодии, при които движението на втория глас има ладоподчертаваща функция. При тези песни обикновено първото мелодично предложение завършва на втора, трета или пета степен, като за някои песни от Кюстендилско е характерно явяването на подтоничния тон, като второстепенна ладова проява. Второто мелодично предложение завършва на тониката и определя основния лад на песента. Ладова двуосновност се среща предимно при хумористичните песни с по-широк амбитус и по-усложнена мелодична структура.

2.2.2. Едногласни и многогласни шопски хумористични песни.

В песенния фолклор на Средна Западна България съществуват едногласни и многогласни хумористични песни, като и двата вида мелодии притежават свои специфични белези и особености.

Шопските **двугласни** хумористични песни се изпълняват предимно от жените, като обикновено една певица изпълнява първия глас, а две или повече втория. Мъжкото двугласно пеене не е типично за изпълнението на хумористичните песни, но в по-нови времена все по-често се явяват и мъже изпълнители. Те пеят предимно едногласни песни, като често срещано за района на Кюстендилско и Годечко е соловото мъжко пеене.

Особено характерно явление за двугласните шопски хумористични песни е встъпването на втория глас на подтоничния тон. При значителна част от песенните образци вторият глас се застоява почти през цялата мелодия на подтоничния тон, като много често в самото начало на мелодията вторият глас встъпва на подтоничния тон.

Хармоничната секунда се определя като най-характерен интервал за песните от този вид, тъй като в процеса на изпълнение на песента тя е умишлено търсена от певците. Секундовите интервали между двата гласа обикновено се явяват между първа и втора степен на лада, където първият глас е встъпил на втората степен, а вторият на тониката.

Освен двугласни, в Средна Западна България се срещат и значителен брой **едногласни** хумористични песни. Според събраните от етномузиколозите песенни образци от този край, би могло да се обобщи, че повече от половината от хумористичните песни поместени в сборници и съхранявани в архивите на Института за Изследване на изкуствата на БАН са едногласни. Едногласно се пее в целия регион, като особено характерни са едногласните хумористични песни в района на Перник и Радомир. Едногласни хумористични песни се срещат и в западните райони на областта, докато в южните и източните под влиянието на съседните двугласно пеещи райони, Пиринска област и Ихтиманска-Средна гора, преобладава двугласното пеене.

Едногласните хумористични песенни образци са близки по структура и форма до многогласните хумористични мелодии. Значителна

част от песните са с тонов обем терца, кварта и квинта, но за разлика от двугласните, тук по-често се откриват песни и с по-широк амбитус достигащ до секста и септима. Едногласно пеят предимно жените, но в определени райони (Кюстендилско, Радомирско), особено в по-нови времена, е характерно и мъжкото пеене. Множество от едногласните хумористични песни се изпълняват в унисон от две или повече певици. В определени райони на Средна Западна България (Годечко, Трънско) съществуват едногласни хумористични песни, които се изпълняват антифонно. Това са предимно седенкарски мелодии в двуредична форма, които във фолклорнопесенната практика изпълняват функцията на музикални закачки. Антифонното изпълнение при този вид хумористични песни най-често се осъществява от три или повече певици, като обикновено при двуредичните мелодии формирани на основата на осмосложник, десетосложник или на още по-разширена стихотворна форма, трите певици (или група от певици) си поделят мелодичното предложение, като едната запява първата част на мелодията без да стига цезура, като я накъсва в някои случаи и по средата на думата. След това втората певица подема остатъка от прекъснатата дума запява още една част от мелодичното изречение до цезурния момент и третата певица обикновено изпълнява цялото второ мелодично изречение.

2.2.3. Метроритмични особености.

В песенния фолклор на Средна Западна България се откриват хумористични песни в почти всички размери разпространени в българската музикално-фолклорна традиция – 2/4, 3/4, 4/4, както и неравноделните – 5/8, 7/8, 8/8, 9/8, 9/16, 11/8, 11/16, 13/16. Съществуват песни и в комбинирани размери - от комбинация на два или повече различни размера и комбинация на размери и безмензурна част.

Най-многобройни са песните в размер 2/4. Това се определя донякъде от обстоятелството, че значителна част от хумористичните песни в Средна Западна България спадат към хороводния жанр. Песните в този размер и разновидностите му са разпространени във всички краища на областта. За мелодиите в 2/4 е най-характерно осминовото движение.

Значителна част от хумористичните песни в Средна Западна България са в едноделна песенна форма. Музикалното изречение е съставено най-често от две, три, четири и по-рядко от повече мелодични предложения. Мелодичните предложения са с изцяло изоритмичен характер. При много песни второто предложение е дословно повторение на първото, като известни ритмически изменения се откриват едва в края на предложението, където каденцата се подчертава с явяването на по-дълги нотни стойности.

Ритмичната картина на шопските хумористични песни е формирана предимно от кратки нотни стойности. Дългите се явяват в края на мелодичното предложение, като в повечето случаи края на фразата се отбелязва с появата не на един, а на два дълги тона. Тази ритмична структура е особено характерна за хумористичните песни в равноделния размер 2/4. Наличието на два дълги тона в края на мелодичното предложение се определя от закачливия, саркастичен характер на хумористичните песни, чиято мелодическа линия в значителна степен е подчинена на художественото съдържание на поетическия текст, чийто хумористичен характер определя наличието на по-раздвижена ритмична картина. Динамичното развитие на ритмичната структура предразполага и по-раздвижен в ритмическо отношение финал, съставен не от един единствен дълъг тон, а от два сравнително дълги тона.

2.2.4. Орнаментика

Орнаментиката при хумористичните песни от Средна Западна България е сравнително разнообразна. При песните от този вид се откриват почти всички видове мелодически украшения и орнаментални прояви срещащи се в българския песенен фолклор. Най-често срещани са украшенията нахшлаг, форшлаг, двоен форшлаг, мордент, групето. В определени райони на областта се наблюдават специфични орнаментални форми, като “тресене” и провикване. В Граово и Кюстендилско съществуват хумористични песни изпълнявани с особено характерното за тези райони “тресене”, като този вид орнаментално украшение се отличава със своя специфика за всеки един от посочените краища.

2.2.5. Стихосложение

По отношение на **стихосложението** като най-характерен за хумористичните песни се определя осмосложникът, но съществуват песни и в седмосложници, шестосложници, петосложници, четирисложници, дори и в десетосложници. Най-често мелодичното предложение е изградено на основата на един стих, а второто на същия или на стих с ново словесно съдържание. Характерното за хумористичните песни наличие на вметнати изрази с речитативен характер е отличителен белег и за някои от хумористичните фолклорнопесенни образци от Средна Западна България. Особено типично е за хумористичните песни от Софийско, като в мелодическата структура изпълнява ролята на своеобразен припев.

2.3. Хумористичната фолклорнопесенна традиция в репертоара на изпълнителите от Средна Западна България.

Със своята високоемоционална и художествена стойност хумористичната песен заема съществено място в репертоара на изпълнителите на български песенен фолклор от Средна Западна България.

Едни от най-утвърдените имена като: Павел Сираков, Гюрга Пинджурова, Станчо Стоилов, Анушка Михайлова, Борка Тричкова, Стамболка Генадиева, Славка Секутова, Павлина Горчева, Лиляна Галевска и мн. др. имат в репертоара си хумористични песенни образци. Чрез своята певческа дарба и талант те популяризират и разпространяват фолклорнопесенната традиция с хумористичен характер и я правят достойна не само на цяла България, но и на света.

В настоящия параграф са представени някои от най-популярните певци изпълняващи песенен фолклор от Средна Западна България, като по този начин се обособява мястото на хумористичната песен в техния репертоар.

ТРЕТА ГЛАВА

Автентични начини на изпълнение и значимост в съвременната музикално-фолклорна действителност на хумористичните песни в Средна Западна България.

3.1. Автентични изпълнителски техники и похвати при изпълнението на хумористичните песни от Средна Западна България.

Значителна част от хумористичните песни на Средна Западна България са двугласни. Най – често се изпълняват от жените, с типичния за този край двуглас, носещ своите отличителни черти, които го обособяват като специфичен двугласен район, част от голямата двугласно пееща област. Характерно е както пеенето по „саме“, така и по групи, поради диафонията - стил, преобладаващ в областта. Много често хумористичните двугласни песни се изпълняват от четири певици, едната пее първия глас, а две понякога и три или повече пеят втория глас. Например при групите „Бистришките баби“ и „Внучките на Бистришките баби“ се среща по-голям брой „влачачки“ и една „окачка“.

По време на изпълнението на хумористичните шопски песни звукоизвличането е с редуция на вокалите в зависимост от кой район на областта са. Характерно за пеенето на шопкините е, че се откроява със силна атака по време на звукоизвличането, звученето е остро, напрегнато, стегнато.

По отношение на трудностите възникващи в процеса на изпълнение на хумористичните песни, популярната народна певица Сорина Богомилова споделя, че граовските хумористични песни не са толкова трудни за изпълнение. Според нея те са по-скокливи песни и не затормозяват с орнаментика. Особеностите на хумористичните песни изискват характерни начини на изпълнение. При този вид песни се забелязват дълги фрази, които трябва да бъдат изпълнени в бързо темпо, натрупвания на думи, провиквания, като това създава определени затруднения по време на изпълнението им. За да бъдат изпълнени добре се изисква както добре овладяна певческа постановка, така и съвършено владение на диафрагменото дишане. Характерно за Трънските и Граовските хумористични песни, е и разнообразната орнаментика. Това е труден елемент, при който се изисква опит и майсторство.

Характерно за Трънските и Граовските хумористични песни, е и разнообразната орнаментика. Това е труден елемент, при който се изисква опит и майсторство. Певицата добавя още, че граовските хумористични песни са по – бавни и по – лесни за пеене от шопските. А относно орнаментиката споделя, че има много рядко граовска песен с този тип орнаментика, да е по – скоклива. Орнаментиката при граовските хумористични песни изисква специална подготовка и голям опит. Типичното за този край "тресене" се изпълнява със специфична постановка. Певицата Сорина Богомилова го описва като орнаментика, със специфични дъхчета с алтовово звучене. Усещането по време на изпълнение е отваряне широко на гърлото и например ако си дигнеш по – високо главата не може

да се направи, трябва да гледаш главата да ти е абсолютно напред, право да гледа, да няма надолу да я свиваш или много нагоре, за да станат орнаментите.

Особено характерните за хумористичните песни разпространени в Средна Западна България вметнати изрази с речитативен характер определят наличието на специфична изпълнителска техника, прилагана единствено и само при изпълнението на този тип словесно-структурни явления. Срецащи се често при хумористичните песенни образци от Софийско, така наречените вметнати изрази обикновено се изпълняват в бързо темпо и представляват словесен текст, без конкретен смисъл, чиято цел е да подсили художественото въздействие и хумористичния характер на песента. В структурата на хумористичните песни вметнатите изрази най-често са формирани на основата на сравнително елементарна мелодическа и ритмична картина. Тук трудностите, които се срещат в процеса на изпълнение са свързани предимно с певческото дишане. Във връзка с тази проблематика дългогодишната солистка на ансамбъл “Пирин” Димана Боянова споделя, че речитативните части се пеят трудно по отношение на взимането и задържането на въздуха. Тук е много важно диафрагменото дишане. Преди изпълнението на частта от песента с вметнати изрази е необходимо дълбоко поемане на въздух, последвано от стягане и задържане на въздуха с коремните мускули. За да може фразата да бъде успешно завършена е необходимо задържания въздух да се издишва постепенно и контролирано. Съществена част при подготовката за изпълнението на хумористични песни с вметнати изрази е изработването на правилна дикция. Изработването на прецизна дикция би могло да се постигне чрез предварително заучаване и декламиране на словесния текст на песента, без мелодията. По този начин певците ще се съсредоточат върху ясното и отчетливо изговаряне на поетическия текст и

след като се добави и мелодията ще могат да приложат създадените навици и да изпълнят песента без трудности, с ясна и отчетлива дикция.

3.2. Състояние и значение на хумористичната песен в съвременната музикално-фолклорна действителност.

С цел определяне на мястото и значението на хумористичната песен в съвременната музикално-фолклорна действителност се осъществи провеждане на индивидуални интервюта с местни изпълнители на шопски песенен фолклор. Интервютата се реализираха в непосредствена обстановка с индивидуални изпълнители, ръководители и членове на фолклорнопевчески групи от различни краища на областта - Шоплук, Граово и Западни покрайнини (Кюстендилско, Трънско).

За реализирането на настоящето изследване се проведеха интервюта с изпълнители на шопски песенен фолклор, като информаторите са представители на различни възрастови групи:

Атанаска Костадинова, на 68 години, родена в село Жеравино, Кюстендилско, готвачка.

Сорина Богомилова Боргилова, на 57 години, родена в с. Дивотино, Пернишко, солистка на ДФА "Филип Кутев".

Никола Асенов, на 48 години, роден в с. Пролеша, индивидуален изпълнител и член на фолклорна група към НЧ "Светлина-1924", с. Пролеша, община Божурище.

Цветанка Велкова, на 67 години, родена в гр. Трън, член на фолклорна група към Народно читалище "Гюрга Пинджурова - 1895 г." – Трън.

Валерия Момчилова, на 32 години, родена в гр. Перник, изпълнител към Представителния ансамбъл на Въоръжените сили към Национална гвардейска част в състава на квартет "Ладена".

Димана Боянова, на 54 години, родена в гр. Бобов дол, солистка на АНПТ “Пирин”.

Методът **Целенасочено полу-структурирано интервю** се осъществи чрез задаване на въпроси към представените информатори, във връзка с проучването на съвременното състояние и значение в фолклорно-музикалната действителност на хумористичните песни. Информаторите споделиха какво е мястото на хумористичните песенни образци в техния репертоар, дали изпълняват песни от този вид на концертни изяви, на изпълнителски конкурси и фестивали. В интервюто определят още какви са личните им предпочитания относно песните от този вид, допадат ли им или не, какво харесват в тях и какво не. Чрез **Биографичния метод** информаторите бяха провокирани да си припомнят отминали събития, по време на които са изпълнявали хумористични песни, както и да си спомнят забравени мелодии от миналото. По този начин се осъществява процес на възобновяване и съхраняване на хумористичното фолклорнопесенно наследство. Чрез проведените интервюта бяха определени някои от характерните особености, при изпълнението на хумористичните песни на Средна Западна България. Бяха представени отличителните белези на автентичния маниер на изпълнение, характерното звукоизвличане, както и някои специфични техники и похвати прилагани при изпълнението на този вид песни.

Съобразно осъществените интервюта би могло да се определи, че **хумористичните песни** заемат съществено място в **репертоара** на местните индивидуални певци и фолклорнопевчески състави. Поради развлекателния им характер, този вид песни се нареждат сред предпочитаните от народа и затова значителна част от изпълнителите ги включват в концертните си програми. Мястото на хумористичните песенни образци в съвременното културно пространство в района на Средна Западна България се определя предимно от потребностите на сцената –

концертна и фестивална, предпочитанията на публиката и не на последно място от личния музикален вкус на изпълнителите.

Според установеното проучване на репертоара на професионални и самодейни изпълнители от Шопския край би могло да се обобщи, че хумористичната песен заема значимо място в репертоара на изпълнителите от Средна Западна България. Тя е предпочитана в концертната програма, както от изпълнители, така и от публиката. Закачливите текстове, игривите мелодии предават своето въздействащо влияние върху хората, които я обичат и искат да я слушат. Не на последно място хумористичната песен създава настроение, от което бедният и измъчен български народ е имал нужда през годините, а също и днес.

3.3. Дешифриране и анализ на неизследвани до момента шопски хумористични песни.

В настоящия параграф са представени и анализирани незаписвани и неизследвани до момента шопски хумористични песни с цел съхраняване на песенния фолклор от този край и дообогатяване на съществуващото към днешна дата познание за шопските хумористични песни. За избягването на дублиране при записването и представянето на неизследвани хумористични песни се осъществи проучване на публикуваните в различни сборници и съхраняваните в архивите на БАН хумористични фолклорнопесенни образци от Средна Западна България.

3.3.1. Методи на теренното изследване и информатори.

Направеното проучване на хумористични песни, които не са изследвани до този момент се осъществи в три различни района на Средна Западна България – село Дивотино, Пернишко, и с. Жеравино, Кюстендилско в периода май – септември 2023г..

Съобразно изискванията на теренната и теоретично-изследователска работа заложена в разработването на труда и дешифрирането и анализирането на неизследвани до момента хумористични песни са подбрани няколко основни метода:

Непосредствено наблюдение – Непосредственото наблюдение беше извършено по време на традиционни празници в населени места от различни райони на Шопския край – **Софийски, Пернишки, Брезнишки, Годечки, Трънски и Кюстендилски**, като на базата на тези наблюдения бяха направени заключения.

Биографичен метод – беше осъществен по време на целенасоченото свободно интервю. В същността си целта му бе, на информаторите да им бъдат зададени въпроси свързан с техните спомени, относно това как са изпълнявали някоя хумористична песен, как тя присъства в живота им в личен и професионален аспект. Така ще се постигне яснота върху мястото на хумористичната песен в съвременната музикално-културна среда и ще се добият повече познания относно популярността ѝ сред местното население, особеностите, функционалната ѝ принадлежност на този вид песен. С прилагането на биографичния метод по време на аудиозаписите на неизследваните до момента шопски хумористични песни, се придоби по-обстойна информация за структурата и същността на непознатата песен за начина ѝ на изпълнение, нейното поетично съдържание, за функционалната ѝ принадлежност, за това кога е възникнала самата песен, от кога се изпълнявала, за нейната популярност сред жителите от района.

При провеждането на интервютата информаторите бяха провокирани да изпеят няколко хумористични песни, които впоследствие бяха подбрани и систематизирани. Бяха избрани общо **4 песни** - 3 песни от Граово, с. Дивотино, 1 от село Жеравино, Кюстендилско.

Целенасоченото полу-структурирано интервю бе проведено с информаторите:

Атанаска Костадинова на 68 години, родена в село Жеравино, Кюстендилско, готвачка.

Даниела Евдокиева на 52 години, родена в село Дивотино, Пернишко, търговски служител.

Валерия Йорданова на 55 години, родена в село Дивотино, Пернишко, начална учителка.

3.3.2 Дешифриране и анализ на неизследвани безмензурни фолклорнопесенни образци от Средна Западна България.

За дешифриране и анализ, след подбор и систематизация на записаните от информаторите шопски хумористични песни бяха избрани общо **4 песни** - 3 песни от Граово, с. Дивотино, 1 от село Жеравино, Кюстендилско.

Песен №1

"Що чудо станало"

Песента е изпята от Атанаска Костадинова и е записана на 17 юли 2023 година в с. Жеравино, Кюстендилско. Изпълнителката споделя за представената песен че се е пеела предимно на хоро. Според функционалната си принадлежност се определя като хороводна, а по тематично като любовна.

Представената мелодия е в минорен пентахорд с разширение на тоновия обем до секста, чрез появата на подтонилен тон. Характерно за мелодическата линия е постепенното движение (сенквенция) без наличие на скокове. В ритмическата картина преобладават осминовите стойности. По форма песента се определя като двуредична, с две изохронни по

мелодически и ритмически строеж мелодични изречения. Второ предложение се явява като развитие на първото и в процеса на развитие на мелодията двете се определят като изцяло взаимосвързани. Песента е слабо орнаментирана, като в структурата ѝ се откриват морденти, явяващи се на тривременния дял и подчертаващи цезурите. Наличието на морденти в предцезурните моменти е особено типично за голям брой песни от района на Граово.

Песен №2

“Кой ли ме мамо накара”

Песента е изпята от Даниела Евдокиева и Валерия Йорданова и е записана на 7 август 2023 г. в с. Дивотино, Пернишко. Информаторката, Валерия Йорданова, споделя, че това е много стара местна песен, която се е предавала от поколение на поколение. За архаичния произход на представения песенен образец свидетелства самата формално-структурна характеристика на песента.

Мелодията се отличава с ясна и изохронна структура. Преобладава постепенното движение, като се наблюдава възходящ скок на интервал терца явяващ се при встъпването на второто мелодично изречение. Песента е двуредична, изградена на основата на шестосложник. Характерно за мелодическата структура е повторението с един и същ текст на всяко едно от мелодичните изречения. По един своеобразен начин то придава специфично, донякъде примитивно звучене на песенния образец. Двугласната фактура също е една от характеристиките на песента, които я определят като автентична, местна мелодия. Тук се откриват белезите на типичният шопски двуглас с движение на втория глас на подтоничния тон. Наблюдава се наличие на паралелни секунди, както и особено характерното задържане на интервал малка секунда между двата гласа. В структурата на песента секундовото съчетание се открива именно на

дългия тон преди вътрешната цезура. Встъпването на секундното съчетание на това място от мелодическото развитие, придава усещане за напрегнатост и засилва стремежа за разрешение в тоника. Ритмическата картина също е сравнително елементарна, като основно се явяват осминови трайности. Дълги ритмични единици се откриват в края на двете мелодични изречения, подчертавайки цезурния момент и самият финал на мелодията. Песента е изградена на основата на минорен тетрахорд с разширение на тоновия обем до квинта с явяването на подтоничния тон. Още един своеобразен белег за старинния произход на песенния образец е липсата на мелодически украшения.

Песен №3

“Една малка мома”

Песента е изпята от Даниела Евдокиева и е записана на 7 август 2023 г. в с. Дивотино, Пернишко. Информаторката споделя, че това е песен, която са пеели на младини и е изпълнявана предимно по време на вършенето на обща работа. Според данните споделени от информаторката, песента се определя като седенкарска, а по тематика трудова.

Специфично за мелодическата картина на песента е наличието на увеличена секунда (хиатус) между втора и трета степен, от което следва, че мелодическото построение на песента е изградено на основата на хроматичния лад макам Хиджас. Песните в този лад са особено разпространени сред хумористичния песенен жанр в Средна Западна България, като особено често се срещат в Граовския край. Характерно за мелодическата структура на песента е постепенното движение, като скокове на интервал малка терца се откриват единствено в началото на второто мелодично предложение. Линията на мелодическото изграждане описва въртеливо движение около основния опорен тон, тониката. Това своеобразно “кръжене” около тониката, изразяващо се в постепенно

възходящо и низходящо движение определя възникването на ускорен стремеж за разрешаване в най-устойчивия основен тон. Формиращото се усещане за припряност и напрежение по един особено специфичен и своеобразен начин подчертава хумористичния характер на песента. Наличието на ускореност и стремеж към разрешаване в устойчивия тон определя възникването на чувство на мотивираност и възбуда у слушателя. А комбинирана със закачливия текст, мелодията на песента лесно придобива онзи саркастичен и смехотворен характер, който отличава хумористичните песни от останалите видове песенни образци. Характерно за мелодическото развитие на песента е наличието на повтарящи се, еднакви по височина тонове, чието еднообразие и закачливо забавяне на мелодическото развитие също така подчертават хумореската заложена в словесния текст. Повторението на еднакви по височина тонове, само по себе си създава впечатление за грешка в построението на мелодията, сякаш авторът нарочно пренебрегва нейното развитие, проявява сарказъм по отношение на нейното развитие и така тя се задържа на един тон. Тази умишлена мелодична провокация е музикалното отражение на словесната такава, а именно провокацията, сарказъма и изненадата са сред главните отличителни черти на хумористичния песенен жанр.

Представената песен е в размер 2/4, като в ритмичната ѝ структура преобладава осминовото движение. По-дълги ритмични единици се явяват предимно в предцезурните моменти и в края на двете мелодични предложения. По отношение на орнаментиката песента е слабо орнаментирана, като в хода на развитие на мелодията се открива предимно наличието на къс форшлаг и мордент. Встъпването на мордента се явява на предпоследния тон, преди финала на всяко едно от мелодичните предложения. Песента е еднотонна, като според информаторката често е изпълнявана не само от една певица, а от три или повече, като всички са пели в унисон.

Песен №4

“Малка мома цвете брала”

Песента е изпята от Валерия Йорданова и е записана на 7 август 2023 г. в с. Дивотино, Пернишко. Според информаторката тази песен се е пяла на седенки, но и на хоро. Валерия сподели още, че често като са изпълнявали песента заедно с другите моми са подменяли първата дума от словесния текст на песента (“малка”) с името на някоя от девойките.

Мелодията на песента е построена в особено разпространения в района на Граово, хроматичен звукоред - макам Хиджас. Мелодическата структура се характеризира с постепенно движение, като се наблюдава само един скок на интервал чиста кварта, явяващ се след вътрешната цезура на първото мелодично предложение. Песента е двуредична, със сравнително опростена форма. Първото предложение е съставено от две повтарящи се фрази, напълно еднакви в мелодическо и ритмическо отношение. Същото се отнася и за второто предложение, където наблюдаваме също повторение на двете фрази, с незначително изменение на финала на мелодията. Тази сравнително елементарна музикална форма е свидетелство за старинния произход на мелодията.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ИЗВОДИ

Със своята жизнерадостност и духовитост хумористичните песни заемат значимо място във фолклорнопесенната традиция на Средна Западна България. Дори и не толкова многобройни като количество в сравнение с останали песенни образци срещащи се в региона, те са особено предпочитани сред местното население и неслучайно се определят като знакови за музикалната култура на областта. От осъществения анализ на формално-структурните особености би могло да се обобщи, че по отношение на мелодиката, ладовете, метроритмиката и стихосложението, хумористичните песни са извънредно близки до тези на останалите песни

разпространени в този регион. Главната им отличителна черта се открива в съдържанието на поетическия текст, което се определя като хумористично поради наличието на ирония и сарказъм в текстовата структура. Именно елементът на осмиването и шегата в художествената идея на словесния текст, определят хумористичните песни като самостоятелна песенна група, част от фолклорнопесенна традиция на Средна Западна България. Като **главни отличителни белези на поетическия текст на хумористичните шопски песни** биха могли да се обобщят:

1. Елементът на предизвикателството е в основата на хумора в словесния текст на този вид песни. Чувайки една хумористична песен, първото нещо, по което я определяме като такава е предизвикателният ѝ характер. Тя ни изненадва с дръжката си ирония, грубост и невинаги умерена подигравка.

2. Словесният текст на хумористичните песни би могъл да се определи като изключително необикновен. Необичайно е в една сватбарска песен младоженецът вместо млад и хубав да се окаже стар, грозен или пък младата невеста вместо ометна⁶ и работна да се окаже мързелива и неспособна.

3. Похватът на иронията е едно от най-ярките средства за постигането на хумористичен характер в художествено-творческата идея на песенната творба. Контрастната изразителност на противоречивите образи определя възникването на онова изненадващо несъответствие между словото и реалността, което неизменно поражда усещане за присмех и подигравка – основни елементи на хумора.

Освен в поетическо отношение, хумористичните песни в Средна Западна България се открояват като специфична песенна група и поради **музикално-структурните си особености**. Най-значимите от тях биха могли да се обобщят в следните няколко точки:

⁶ ометна - организирана

1. Хумористичните песни в Средна Западна България се характеризират със сравнително опростена мелодична линия, като при автентичните песенни образци тоновият обем рядко надвишава кварта, квинта, а скокове се срещат по-рядко. Характерно е постепенното движение, въпреки, че в определени райони (Самоковско, Пернишко) съществуват песни, в структурата на които се откриват скокове предимно на терца, кварта и по-рядко квинта.

2. За мелодико-ритмическата структура на шопски хумористични песни е типично наличието на кратки ритмични единици, като при значителна част от песенните образци ритмиката е формирана предимно от осминови и шестнадесетинови нотни стойности. В процеса на развитие на мелодията, кратките ритмични единици се явяват в симетрично разположени ритмични комбинации, като дълги тонове се явяват най-вече в предцезурни моменти, както и на самия финал на мелодията.

3. Значителна част от шопските хумористични песни се изпълняват в сравнително бързо темпо, което спомага за постигането на своеобразно напрежение в процеса на изпълнение, което мотивира и провокира и изпълнителя и слушателя, определя възникването на положителни емоции и чувство на радост и забава – основни елементи в идейно-художествения замисъл на хумористичния песенен жанр.

4. Характерна особеност на хумористичните песни разпространени в Средна Западна България е наличието на множество вставки, както и особено типичните за този вид песни вметнати изрази с речитативен характер. При хумористичните песни от района на Софийското поле се срещат песни, при които вметнатите изрази с речитативен характер изпълняват ролята на своеобразни рефрени в мелодическата структура на песента.

Хумористични песни се срещат в почти всички жанрове – в сетенкарския, сватбарския, трапезния, като най-много песни от този вид се

откриват сред хороводния песен жанр. Песните от всеки един жанр притежават своя характеристика, определяща се от особеностите на местния музикално-фолклорен диалект на всеки един район на областта.

Автентичните начини на изпълнение на хумористичните песни от Средна Западна България са извънредно близки до маниера на изпълнение на всички останал песенни образци. В отделни райони (Граово, Трънско, Кюстендилско) съществуват специфичен маниер на пеене и техники при изпълнението на хумористичните песни, но в значителна степен те се прилагат и при изпълнението на песни от останалите песенни видове разпространени в района. Звукоизвличането при изпълнението на шопските хумористични е сходно с общото за областта и се характеризира с острота и силна атака на гласните връзки.

Във втората глава на настоящия дисертационен труд се осъществи проучване на репертоара на едни от най-изтъкнатите изпълнители на песенен фолклор от Средна Западна България с **цел** разрешаване на една от **основните изследователски задачи на труда** – определяне на мястото и значимостта на хумористичната песен в репертоара на местните певци. От реализирания преглед и анализ на репертоара би могло да се обобщи, че хумористичните песни в Средна Западна България заемат съществено място в репертоара на певците от региона, като при значителна част от изпълнителите най-популярната и обичана песен от репертоара им е именно хумористична песен. От тук можем да обособим изводът, че поради своите силно емоционални, вълнуващи и интригуващи художествено-образни похвати хумористичният песенен жанр се определя като един от най-обичаните и предпочитани от българския народ.

ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. В настоящия дисертационен труд бе проведено целенасочено и задълбочено проучване на хумористичната песен в Средна Западна България, изследване което досега не е осъществявано в такава степен в българската етномузикология.

2. Осъществи се преглед и анализ на специфичните формално-структурни особености на шопските хумористични песни.

3. Определиха се специфичните изпълнителски техники и похвати при изпълнението на хумористичните песни и се представиха особеностите на автентичния маниер на изпълнение.

4. Извърши се проучване на състоянието и значението на хумористичните песни в съвременната музикалнофолклорна действителност и се обособи мястото на този песенен вид в репертоара на изпълнителите от Средна Западна България.

5. В настоящия дисертационен труд се осъществи дешифриране и анализ на **четири** неизследвани до момента от етномузиколозите хумористични фолклорнопесенни образци от Средна Западна България.

СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ СВЪРЗАНИ С ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД:

1. Филатова, М., 2023. Хумористичната песен в трудовете на изследователите на Средна Западна България и на етномузиколозите проучвали българската фолклорнопесенна традиция – В: „Сборник научни трудове” от Международна научна конференция за докторанти и постдокторанти, организирана от ССКБ, гр. София.

2. Филатова, М., 2023. Хумористичните песни от Средна Западна България в репертоара на народната певица Сорина Богомилова – В: „Сборник научни трудове” от Международна Научна Конференция за Млади Учени, гр. Благоевград, организирана от ССКБ, гр. София.

3. Филатова, М., 2023. Формално-структурни особености на хумористичните песни в Средна Западна България – В: „Сборник научни трудове” от Международна Научна Конференция за Млади Учени, гр. Благоевград, организирана от ССКБ, гр. София.

4. Филатова, М., 2023. Метроритмични особености на хумористичните песни в Средна Западна България – В: Университетско издание на ЮЗУ „Неофит Рилски”, гр. Благоевград от XVI национален студентски фестивал на изкуствата – „Култура, медии и културен туризъм”, гр. Благоевград.